

Dorivor lavanda o'simligining shifobaxshlik xususiyatlari

Jo'rayeva Vazira

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti "O'rmonchilik, dorivor o'simliklar va manzarali bog'dorchilik" kafedrasi assistenti

Panjiyeva Aziza Nodir qizi

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti agroligistika va biznes fakulteti dorivor o'simliklar yetishtirish va qayta ishlash ta'lim yo'nalishi 3 bosqich talabasi

Annotasiya: Maqola maqsadi bu o'simlikni shifobaxshlik xususiyatlarini va yetishtirish texnologiyasini o'rganish.

Annotation: The purpose of the article: medicinal properties and cultivation technology of the plant

Kalit so'zlar: lavanda, lavandula, parfyumeriya, efir moyi, buta

Keywords: lavanda, lavandula, parfum, essential oil, bush

Lavanda (lotincha Lavandula)-Lamiaceae (Labguldoshlar) oilasiga mansub bo'lib, buta yoki doim yashil chala butalar turkumiga kiradigan o'simlik hisoblanadi. Taxminan 47 turni o'z ichiga oladi. Shulardan 25 dan ortiq turi o'rta dengiz sohillarida uchraydi. Lavandaning vatani O'rta yer dengizining Ispaniya va Fransiya Qirg'og'i bo'lib, u yerlarning toshli yonbag'irlarida yovvoyi holda o'sadi. Bundan tashqari lavanda Kanar orollari, Shimoliy va Sharqiy Afrika, Avstraliya, Janubiy Yevropa, Arabiston va Hindiston, Ukraina va Rossiya kabi davlatlarda ham o'sadi. Madaniy shakllari esa butun dunyo bog'larida o'stiriladi. Qalamchalaridan ko'paytiriladi. Lavanda butasi kurtaklar to'plamidan iborat bo'lib, diametri 1 metr hamda balandligi 50-70 smgacha o'sishi mumkin. Eng avvalo u suvsizlikka chidamli bo'lib, yil davomida sug'orish shart emas. Eng muhimi esa bir marta ekilgan ko'chatlar maksimal darajada 30-50 yil hosil berar ekan.

Yetishtirish texnologiyasi: Lavanda o'simligi quyosh yaxshi tushadigan va namni yaxshi o'tkazadigan tuproqlarda o'stiriladi. Lavanda o'simligi urug'idan ko'paytiriladi. Urug'lar kech kuzda dalaga ekiladi. Bunda qishlash davrida rozetka holida o'taydilar. Agarda urug'lar bahorda ekilsa, bunda urug'larni maxsus joylarda va salqin yerda saqlanadi. Nam qumni qutilarga vaqti – vaqti bilan ularni mog'orlamasligi uchun namlab va aralashtirib turiladi. Bahorda urug'lar aprelning boshlarida egat oraliqlarini 70 sm qilib ekiladi. Bir gektaga

4 – 4,5 kg urug‘ sarflanadi. Ekishdan so‘ng sug‘oriladi. Urug‘lar 10–12 kunda unib chiqadi, 2 – 3 bargcha chiqqandan so‘ng qator oralariga traktorda ishlov beriladi va kultivatsiya qilinadi. Bundan tashqari yer yumshatiladi va yagana qilinadi. Yagana qilishda bir tupda 2 – 3 tadan o‘simlik qoldiriladi, ularning oralig‘i 20–30 sm ni tashkil qiladi. Kuzda ekilgan o‘simliklar may – iyun oylaridan gullaydi va bahorda ekilganlari iyul oyida gullaydi. Lavanda o‘simligining ildiz tizimi yaxshi tarmoqlanganligi sababli kop sug‘orishni talab etmaydi. Vegetatsiya davomida 6 – 9 marta sug‘oriladi. 2 – 3 sug‘orishdan so‘ng, gektariga 80 – 100 kg dan ammiakli selitra va 70 – 80 kg superfosfat solinadi. Go‘ngli eritma bilan oziqlantirilsa maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Lavanda o‘stirishning asosiy maqsadlari: Sanoat miqyosida asosan efir moylarini ishlab chiqarish uchun yetishtiriladi. U dezinfeksiyalash, yallig‘lanishga qarshi xususiyatlarga ega, shuning uchun u ko‘pincha turli malham va kremlarga qo‘shiladi. Shuningdek, u kuyishlarni davolashga yordam berishi bilan mashhur. Lavanda aromaterapiyada qo‘llaniladi. O‘simlik ekstraktlari yuvish vositalarida xushbo‘y hid sifatida ishlatiladi. Uning xushbo‘yligi tinchlantiruvchi ta’sirga ega. Lavanda asalarilar va boshqa changlatuvchilar uchun yaxshi. Gullash davrida lavanda ko‘plab asalarilarni o‘ziga jalb qiladi. Asalarilardan tashqari, kapalaklar va boshqa foydali hasharotlarni ham o‘ziga tortadi.

Lavanda zararkunandalarga qarshi kurashadi. Yalpiz kabi, lavanda ham chivinlar va zararli hasharotlarni qaytaradi. Shuning uchun, lavanda ko‘pincha spreylarda qo‘llaniladi. U hatto burga va bitlarni daf qiladi, shuning uchun u uy hayvonlari uchun qulaydir.

Oziq-ovqatda sifatli lavanda o‘simligining hom-ashyosidan mazali taom tayyorlash uchun ishlatiladi. Oziq-ovqatda lavadadan murabbo va jele tayyorlanishi mumkin, masalan, ko‘k lavanda lavanda murabosi.

Lavanda efir moyining tarkibi. Lavanda gullarining tarkibida 1,2-2,3% foizdan ko‘p efir moyi bo‘ladi. Tabiiy mahsulot tarkibida 200 dan ortiq komponentlar mavjud. Vitaminlar: A, E, C, B, PP guruhlari. Kislotalar: valerian, neylon, moy, sirka. Bundan tashqari, efir tarkibiga taninlar, achchiq, qatronlar, spirtli efirlar, karyofilin, lavandiol, nonanal, geraniol, kumarin, borniol, herniarin kiradi. Lavanda o‘simligi efir moyini parfyumeriya, kosmetika, sovun tayyorlash va tibbiyotda qo‘llaniladi. Xalq tabobatida lavanda yog‘i kuyish va ko‘karishlarni davolash uchun ishlatiladi.

Foydali xususiyatlari. O‘simlikning yer ustki qismi organizmga tinchlantiruvchi, stressga chidamlilikni oshirishuvchi, ruhiy holatni me‘yorlashtiruvchi, teri holatini yaxshilovchi sifatida tasir etadi. Lavanda gullari diuretik, antikonvulsant va

tinchlantiruvchi xususiyatga, moyi esa antiseptik va bakteritsid ta'sirga ega. Bundan tashqari, lavanda moyi epidermal hujayralarni to'liq qayta tiklash xususiyati bilan faol yaralarni davolashda (ayniqsa, kimyoviy kuyishlarni) ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Chandiqlarni kichraytirish va bo'rtmalarni so'rilishiga yordam beradi. Qabul qilinganda kranial(cherepnoy) qon bosimi pasaytiradi, bronxospazmni yo'qotadi, ichak tonusini oshiradi, ichni yumshatuvchi va yengil siydik haydovchi sifatida ta'sir ko'rsatadi, oshqozon kislotaliligini oshiradi hamda ishtaxani yaxshilaydi. Lavanda gullari markaziy asab tizimiga, shuningdek, nafas yo'llarining asab tizimiga tinchlantiruvchi ta'sir o'rsatadi. Tarkibiga kiruvchi sineoldan farmakologiya sanoatida antiseptiklar tayyorlashda va balg'am ko'chiruvchi preparatlar olishda keng foydalaniladi. Tarkibida taninlarning mavjudligi sababli, ular diareya, ayniqsa fermentatsiya bilan sodir bo'lgan diareyaga qarshi ta'sirga ega. Ma'lum darajada, lavanda gullari ham xoleretik vosita bo'lishi mumkin. Lavanda gullari kumarinlar saqlaganligi sababli sodda organizmlar va hasharotlar rivojlanishiga yo'l qo'ymaydi. Shu tufayli lavanda pedikulyoz, parazitlar va kuyaga qarshi kurashda yaxshi samara beradi. Spirtli ichimliklar bilan suyultirilgan lavanda moyi migren paytida, kuchli yurak urishi bilan, asabiylashish kuchaygan davrda, revmatizmning o'tkir xurujlarida ichiladi. Lavanda gripp bilan og'riqan foydali ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek ushbu o'simlik tarkibida vitamin va minerallarni ham ko'rishimiz mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytish kerakki, Lavanda o'simligi eng avvalo u suvsizlikka chidamli bo'lib, uning barcha qismlari foydali xususiyatlarga ega, ayniqsa efir moyini parfyumeriya, kosmetika, farmatsevtika va xalq tabobatida qo'llaniladi. Shu sababdan lavanda yetishtirishni xalqimiz orasida ommalashtirishimiz va ko'paytirishimiz kerak. Lavanda nafaqat dorivorlik xususiyatlari tufayli balki manzarali dekorativ o'simlik sifatida va estetik zavq olish maqsadida ham ekib o'stiriladi.

ADABIYOTLAR. REFERENCES

1. To'xtayev B.Y. Maxkamov T.X. To'laganov A.A. Dorivor va ozuqabop o'simliklar plantatsiyalarini tashkil etish va xom-ashyosini tayyorlash yo'riqnomasi. Toshkent, 2015 yil.
2. Berdiyev E.T. Axmedov E.T. Tabiiy dorivor o'simliklar. Toshkent 2017 yil.
3. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Lavanda>
4. <https://minikar.ru/uz/happiness/efirnoe-maslo-lavandy-polza-i-lechebnye-svoistvalavandovoe-maslo-dlya/>